

5.Сніжко С.В. Подолання протиріч на регіональних ринках теплопостачання // Коммунальное хозяйство городов: Науч.-техн. сб. Вып.94. – К.: Техніка, 2010. – С.246-253.

Отримано 25.10.2010

УДК 330.34 : 65.012.16

В.І.СЕРГІЄНКО, д-р екон. наук

Харківська національна академія міського господарства

ЕКСПЕРТИЗА ПРОГРАМ РОЗВИТКУ: СУТНІСТЬ ТА СИСТЕМНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ

Досліджується системність організаційно-економічного механізму експертизи програм розвитку, здійснюється аналіз термінологічного апарату та удосконалюється визначення поняття «механізму експертизи».

Исследуется системность организационно-экономического механизма экспертизы программ развития, осуществляется анализ терминологического аппарата и совершенствуется определение понятия «механизма экспертизы».

In article is researched systematic organizing-economic mechanism of the expert operation of the programs of the development, is realized analysis of the terminological device and is improved determination of the notion "mechanism of the expert operation".

Ключові слова: система, система експертизи, експертиза програм розвитку, механізм, організаційно-економічний механізм, механізм експертизи.

Останнім часом в Україні відбувається стале зростання значення та впливу програмно-цільових методів планування на розвиток економіки, у зв'язку з чим виникає необхідність дослідження організаційно-економічних механізмів експертизи програм всіх видів, що відповідає сучасним уявленням щодо інноваційних шляхів суспільного зростання.

Формування дослідницьких програм розвитку суспільства пов'язано з низкою складнощів, що викликані, між іншим, інтерпретацією їх відношення до наук, які вивчають суспільство на рівні єдиного організму, як систему [1, с.48].

Новий науковий наддисциплінарний напрямок – системний аналіз, було оформлено на початку XX сторіччя у публікаціях А.Богданова і Людвіга фон Берталанфі [5, 6]. У витоків теорії систем були дослідники Р.Калман, А.Н.Колмогоров, М.Месарович, Н.Н.Моїсєєв, Н.П.Бусленко. Особливо треба відмітити роботи академіка В.М.Глушкова, яким розроблено основні положення концепції розвитку систем [11]. Найбільш формалізовані розділи загальної теорії систем виділились в окремі напрямки (кібернетика, теорія управління тощо) і отримали широке практичне використання.

Прийняте зараз поняття системи формувалося дуже важко, отримало кілька варіацій, доки не були визначені три характерні ознаки. Слово «systema» грецькою мовою визнається як «ціле, сполучення» [5, с.355]. В узагальненому вигляді поняття «система» трактується у філософії як сукупність елементів, що знаходяться у відносинах і зв'язках між собою і утворюють певну цілісність, єдність. У наведеному визначенні «не введено обмеження, тому що причинно-наслідковими зв'язками, можна вважати охоплені всі об'єкти світу» [21, с.18]. Дж. Дитрих зазначає, що обмеження, які обумовлені такими факторами, як час, гроші, кваліфікація спеціалістів, накладаються на весь процес [10, с.80]. Як вірно зазначено в [3, с.77], поняття «система» часто-густо використовують не достеменно, у розмитому, повсякденному сенсі, без використання методологічних досягнень загальної теорії систем, і відмічається, що наукове використання терміну потребує урахування всіх трьох компонент, які характеризують термін.

Сучасні дослідники розглядають поняття «система» як абстракцію, але вона відображає об'єктивно притаманні предметам і явищам системні якості і властивості. Системи виступають і як абстракції, і як конструкції, що створюються для вирішення проблемних ситуацій [26]. Побудова системи експертизи формується на основі змісту предмету як галузі науки, яка комплексно досліджує множину елементів з їх зв'язками та відносинами, і аналітичного апарату вузько галузевих знань. Користуючись підходами до дослідження цілісних об'єктів, наведеними у [3], можна виокремити аналітичний, якісний і субстанційний аспекти експертного мислення, що визначаються рівнозначністю і єдністю.

Загальна теорія систем до цього часу не існує у повністю відпрацьованій формі, а сучасна філософія розглядає три основних співіснуючих і доповнюючих системних концепції [17, с.135-136]. Структурна концепція системи розглядає систему як цілісність взаємопов'язаних елементів, при чому співвідношення між елементами надають системі додаткову якість, яка не може бути зведена до елементів системи. Функціональна концепція системи не розглядає внутрішню побудову системи і обмежується поведінкою певної цілісності у її середовищі, характеризується шляхом виявлення взаємозв'язків між її зовнішніми властивостями. Ієрархічна концепція системи визначає елементи певної системи, які можна розглядати в якості окремих систем, а саму систему, як елемент більш широкої системи, що призводить до багатьох рівнів цілісності і частин, а систем-

ний підхід можливий на різних рівнях такої ієрархії. Розуміючи некоректність змішування системно-наукових і філософських аспектів, все ж підкреслимо, що, на нашу думку, структурна концепція більш чітко і повно визначає й описує систему взаємовідносин, що виникають у науковому суспільстві при здійсненні експертизи програм.

Системно-структурний підхід до процесу експертизи програм розвитку виявляє його об'єднуючу природу щодо різних сфер прикладної економіки, що визначає міждисциплінарний характер наукового дослідження, відображає комплексне бачення предмету розгляду, елементи якого були раніше об'єктами вузькоспеціальних досліджень. Особливості складання галузевих і територіальних програм розвитку потребують залучення до експертизи спеціалістів з різних сфер знань, що, в свою чергу, вимагає якісно нового методологічного підходу, який має об'єднувати сукупності елементів.

Системи експертизи існують реально, однак теорія, що відображає цю реальність, як і моделі цієї теорії, є абстракціями, які в тій чи іншій мірі і під різним кутом зору описують сутність і системні якості експертизи. Загальнотеоретичні і методологічні проблеми експертизи в системі економічної науки варто розглядати як одну із її підсистем і, одночасно, самостійною відносно предметних локальних експертиз. Окрім цілісності, система експертизи має структуру, ієрархічність, функціональність, керованість, цілеспрямованість, певну самоорганізацію та інші якості.

Прикладні фактори системності експертизи програм розвитку проявляються, в першу чергу, у чіткому обґрунтуванні завдань і цілей експертизи, наведенні і обліку зовнішніх зв'язків об'єкту дослідження, визначаються (в якості виду діяльності) як складова частина (елемент) загального процесу прийняття рішень, реалізуються у багатоетапній процедурі опрацювання експертного висновку.

Для розгляду взаємопов'язаних організаційно-економічних факторів в теорії і на практиці економістами широко використовується поняття «механізм», яке у чинному вітчизняному нормативному полі має, на сьогодні, тільки одне тлумачення – «система кінематична взаємопов'язаних вузлів та деталей, призначена для перетворення виду руху або для передачі потужності» [24]. Аналіз сучасної економічної літератури показує, що прийнятного для широких наукових кіл узагальненого визначення терміну «організаційно-економічний механізм» немає, і можна погодитись з А.Кендюховим щодо відсутності розгорнутого тлумачення, яке розкриває сутність поняття, навіть у звужено-

му використанні – стосовно систем управління інтелектуальним капіталом підприємства [15, с.35].

Приблизно з початку 90-х років ХХ ст. на пострадянському просторі розглядається, за правило, механізм управління, а до того часу – господарський механізм, який в узагальненому вигляді розумівся в якості «рушійної сили» діяльності народногосподарського комплексу. Варто зазначити, що й зараз дослідники достатньо вільно використовують термін «організаційно-економічний механізм», іноді ототожнюючи його (без додаткових визначень та пояснень) з поняттями механізмів «ринку послуг» [18, с.132], механізмів «взаєморозрахунків», «реалізації», «координації», «вибору», «активізації» [23, с.11, 32, 35, 37], механізмів «мобілізації», «економічних циклів», «макроекономічного» [12, с.17, 52] тощо, що виглядає, на нашу думку, не завжди коректно.

Не можна не звернути увагу на те, що останнім часом окремі дослідники при розгляді соціально-економічних механізмів не аналізують його складових, не здійснюють виокремлення та синтез взаємопов'язаних організаційно-економічних факторів [6; 20; 25], аналіз змісту і сутності задекларованих у назвах та меті досліджень «механізмів», підмінюється поданням вихідних даних, визначенням кінцевих показників функціонування підприємств. В результаті, без достатнього теоретичного обґрунтування авторами пропонуються понятійні новоутворення, зокрема, «соціально-економічні механізми» [7-9; 22; 25; 29], в яких, за правило, потребує додаткового пояснення сутність зазначених складових, а визначення структури механізму підмінюється оцінкою впливу. Таким чином реально існуючі соціально-економічні системи часто-густо ототожнюються з віртуальними соціально-економічними механізмами.

Натомість не визначеними, на цей час, залишаються особливості та зміст поняття «соціально-економічний механізм» відносно програм інноваційного розвитку економіки [28]. Для спрощення викладення, у подальшому, в тексті дослідження будемо використовувати поняття «організаційно-економічного механізму експертизи» саме в такому значенні.

Механізм експертизи, як системний елемент, можна вважати часткою більш складної системи. Програми розвитку економіки та їх експертне дослідження є результатом діяльності суб'єктів господарювання. Виходячи з вищенаведеного, в якості головних ознак організаційно-економічного механізму визначаємо цілісність, структуру

рованість, здатність перетворення вхідних імпульсів у вихідні сигнали та певну послідовність економічних явищ.

Принципу цілісності механізму експертизи програм розвитку відповідає його спроможність інтегрувати всі структуроутворюючі елементи у взаємопов'язану систему. Як зазначено в [3, с.77-80], цілісність є субстанціональним аспектом системи і досягається інтуїтивно. В межах системного підходу цілісність тільки проявляється, але не розкривається, тобто залишається потенційною. Уточнення поняття сприяє його просуванню, але звужує сферу дії. Приймаючи певне визначення, слід мати на увазі, що воно охоплює не всі упорядковані множини, а тільки цілісні.

Властивості механізму експертизи, як системи у взаємодії з іншими процесами, проявляються через його функції. Заслуговує на увагу визначення С.Воеводіна, в якому наводиться три взаємопов'язані функціональні підсистеми: функція планування, яка включає в себе вибір цілей, програм і форм дій, методів досягнення цілей; організаційна функція, яка спрямована на об'єднання ресурсів, для забезпечення досягнення поставленої мети; оперативне управління на основі використання принципу зворотного зв'язку, яка передбачає контроль за діяльністю підсистем і системи в цілому, корегування їх стану відповідно із визначеними цілями [10, с.42]. Однак, на нашу думку, використання підсистеми оперативного управління не є методологічно аргументованим, тому що функція організації експертного процесу має передбачати в якості складової частини контроль, що викривлює чіткість авторської побудови.

Більш аргументованій позиції дотримується А.А.Беляєв, який розглядає механізм (господарювання) як систему організаційно-економічних форм, що включає планування, організацію і стимулювання [4, с.60]. При цьому, кожна з даних форм визначається у множині інших форм, виконуючих свої функції, і у власних взаємозв'язках, утворюючих підсистему механізму. Запропонована автором підсистема стимулювання, що розглядається як «економічні важелі та стимули виробничої діяльності, прискорення науково-технічного прогресу, кредитно-фінансової системи», більше відповідає реаліям механізму експертизи. Варто зазначити, що й функція «організація» розглядається у більш широкому сенсі, ототожнюючи її з поняттям «управління», яке здійснюється шляхом опрацювання економічної політики.

При системному підході до організації управління повний та кон-

кретний опис системи досягається лише шляхом введення поняття «організаційний механізм», що розглядається «як система зв'язків у даній організації, виникаючих у динаміці» [19, с.21-22]. За ознаками впливу на формування організаційного механізму сукупність зв'язків по управлінню в складній системі автори поділяють на три групи: лінійні зв'язки, що впливають на виконавців (цілеутворення, розпорядництво, зворотній зв'язок); функціональні зв'язки при виконанні робіт структурними елементами системи (методико-технологічні зв'язки та внутрішній контроль); міжфункціональні зв'язки для інтеграції системи у єдине ціле, координації її елементів і відносин із середовищем). Такий підхід можна вважати основою для розробки адаптивного організаційного механізму, що утворюється на принципах програмно-цільового управління.

Найбільш поширеним формулюванням поняття господарського механізму є визначення, як засобу господарювання, засобу організації суспільного виробництва із властивими йому формами і методами, економічними важелями і стимулами, засобами залучення людей до праці [27, с.11]. Узагальнюючи і розвиваючи бачення сучасних дослідників у [13, с.37] наводиться визначення організаційно-економічного механізму управління як системи елементів (цілей, функцій, методів, організаційної структури і суб'єктів) і об'єктів (видів) управління, в якій здійснюється цілеспрямоване перетворення впливу елементів управління в необхідний стан або реакцію ресурсів, що має вхідний вплив у формі зовнішніх вимог і кінцеву реакцію у вигляді економічного ефекту.

В узагальненому вигляді економічні механізми визначено в [15, с.7] як «...необхідна взаємодія, що природно виникає між різними економічними явищами». Розкриваючи сутність проблеми А.Кульман зазначає, що «економічні механізми є лише одним із багатьох елементів, аналіз яких дозволяє економічній теорії будувати свої узагальнення» [17, с.12], однак надана класифікація і досліджені принципи формування основних типів механізмів, на наш погляд, не враховують особливостей розвитку сучасної економіки і специфіки здійснення експертних досліджень.

Розробка інноваційних методів забезпечення неухильного зростання ефективності економіки на основі математичних моделей управління процесами ще з середини 70-х років минулого століття безпосередньо ув'язувалась з формуванням відповідного організаційно-економічного механізму [16]. Вважаємо, що визначення поняття

«механізму» (в широкому сенсі), представлено в [14, с.3], як «системи управління виявленням практичних потреб, розробки і конкретного втілення інтенсивних методів в практику» є актуальним на даний час і в певній мірі відображає особливості експертизи програм розвитку. Близьким до зазначеного вище підходу є визначення механізму екологізації, як сукупності організаційно-економічних методів управління еколого-економічною системою, за допомогою яких реалізуються інтереси (економічні, екологічні, соціальні) й досягаються цілі збалансованого розвитку суспільства [11, с.15].

Певну значущість, з урахуванням інноваційної складової розвитку економіки, набувають визначення К.А.Багриновського, який розглядає механізм науково-технологічного розвитку як систему взаємовідносин між державою, науково-технічною сферою і ринковими силами, що забезпечують стаке удосконалення і оновлення технологічного озброєння [2], та методичні підходи О.О.Лапко щодо вдосконалення механізму економічного стимулювання інновацій [18, с.3-22].

За визначенням наукова експертиза є необхідною умовою перевірки, аналізу, дослідження та оцінки обґрунтування рішень, що приймаються в економіці, науці і техніці, та спрямовані на захист національних інтересів держави, підтримку і розвиток її науково-технічного, економічного та оборонного потенціалу. Розглядаючи організаційно-економічний механізм експертизи програм розвитку треба визначати цілеспрямованість його дії, ознаки функціонування, склад основних підсистем, спроможність перетворення інформаційних потоків. Підвищення ефективності експертної діяльності вимагає певної перебудови діючого організаційно-економічного механізму, який має відповідати рівню завдань, що визначені Урядом щодо транспарентності дій органів виконавчої влади і суттєвого зростання рівня наукового забезпечення прийняття управлінських рішень.

На нашу думку, організаційно-економічний механізм експертизи програм розвитку можна визначити як систему елементів, утворених в результаті необхідних взаємних дій у процесі експертного дослідження суспільно важливих результатів соціального програмування, яка спрямована на підтримку протягом певного терміну обраного режиму функціонування, а також виявлення і корегування відхилень, що виникають при реалізації програм, визначається цілісністю і структурованістю, складається з трьох взаємопов'язаних функціональних підсистем, включаючи функції цілеутворення, організаційно-методичного забезпечення та стимулювання, і забезпе-

чує послідовне перетворення економічних явищ.

Визначення поняття організаційно-економічного механізму експертизи програм розвитку дає підстави для вивчення прав та відповідальності суб'єктів експертизи, визначених у чинному законодавстві, розвитку методів програмно-цільового управління, конструювання ієрархічних експертних структур, обґрунтування критеріїв функціонування системи.

1. Антипов Г.А., Кочергин А.Н. Проблемы методологии исследования общества как целостной системы. – Новосибирск: Наука, 1988. – 258 с.
2. Багриновский К.А. Методы исследования и моделирования механизма научно-технического развития // Экономика и математические методы. – 2003. – Т.39, №2. – С.54.
3. Баранцев Р.Г. Системная структура классификации // Классификация в современной науке. – Новосибирск: Наука, 1989. – С.78.
4. Беляев А.А. Механизм хозяйствования: сущность и формы проявления. – К., Вища школа, 1990. – 147 с.
5. Берталанфи Людвиг фон, Общая теория систем – обзор проблем и результатов // Системные исследования. Ежегодник, 1969. – М.: Наука, 1969. – 201 с.
6. Богданов А.А. Тектология: (Всеобщая организационная наука). – В 2-х кн. – М.: Экономика, 1988. – С.204-208.
7. Большой энциклопедический словарь. Т.2. – М.: Сов. энциклопедия, 1991. – 768 с.
8. Бортнік Т. І. Формування соціально-економічного механізму мотивації праці та регулювання розподільних відносин в сільськогосподарських підприємствах: Дис. ... канд. екон. наук: 08.09.01 / УААН / Т. І. Бортнік. – К., 1999. – 179 с.
9. Влащенко Н.М. Соціально-економічний механізм розвитку санаторно-курортного комплексу регіону: Дис. ... канд. екон. наук: 08.00.05 / Харківська національна академія міського господарства / Н.М. Влащенко. – Х., 2009. – 176 с.
10. Воеводин С.А. Экономический механизм управления промышленным производством (методология и практика организации). – К.: Вища школа, 1991. – 159 с.
11. Глушков В.М., Иванов В.В., Яненко В.М. Моделирование развивающихся систем. – М.: Наука, 1983. – 351 с.
12. Диксон Дж. Проектирование систем: изобретательство, анализ и принятие решений. – М.: Мир, 1969. – 440 с.
13. Діденко О.А. Екологізація суспільного відтворення: шляхи та механізми здійснення: Автореф. дис. ... канд. екон. наук. – К.: КНУ, 2004. – 21 с.
14. Ильяшенко С.Н. Инновационное развитие рыночных возможностей: проблемы управления. – Сумы: Мрія, 1999. – 222 с.
15. Кендюхов А. Сущность и содержание организационно-экономического механизма управления интеллектуальным капиталом предприятия // Экономика Украины. – 2004. – №2. – С.7-12.
16. Комков Н.И. Проблема создания и совершенствования организационно-экономического механизма управления научными исследованиями и разработками. – М.: ЦЭМИ АН СССР, 1977. – 328 с.
17. Кульман А. Экономические механизмы. – М.: Прогресс, 1993. – 188 с.
18. Лапко О.О. Державне регулювання інноваційної діяльності: економічний механізм і його вдосконалення: Автореф. дис. ... д-ра екон. наук / О.О. Лапко. – К.: ІЕП

НАН України, 2003. – 31 с.

19.Леске М., Редлов Г., Штилер Г. Почему имеет смысл спорить о понятиях. – М.: Политиздат, 1987. – 150 с.

20.Мельник А.Ф. Організаційно-економічний механізм розвитку територіального комплексу послуг. – Тернопіль, Збруч, 1997. – 250 с.

21.Мильнер Б.З., Евенко Л.И., Рапопорт В.С. Системный подход к организации управления. – М.: Экономика, 1983. – 224 с.

22.Мішковець Н.М. Соціально-економічний механізм підвищення ефективності управління підприємствами: Дис. ... канд. екон. наук: 08.06.01 / Дніпропетровськ. ун-т економіки та права / Н.М. Мішковець. – Дніпропетровськ, 2004. – 170 с.

23.Могилевский В.Д. Методология систем: вербальный подход. – М.: Экономика, 1999. – 248 с.

24.Наппельбаум Э.Л. Системный анализ как программа научных исследований – структура и ключевые понятия // Системные исследования: методологические проблемы: Ежегодник 1979. – М.: Наука, 1980. – С.32-34.

25.Организационно-экономический механизм реализации Концепции государственной промышленной политики Украины. – Донецк: ИЭН НАН Украины, 1996. – 53 с.

26.Про затвердження Положення про технічне обслуговування устаткування підприємств гірничо-металургійного комплексу. Мінпромполітики України. Наказ від 15.06.2004р. №285. – С.12.

27.Татарская О. В. Социально-экономический механизм государственной поддержки малого предпринимательства в сфере услуг: Дис. ... канд. екон. наук: 08.00.05 / О. В. Татарская. – М.: РГБ ОД, 2001. – 128 с.

28.Цыгичко В.Н. Прогнозирование социально-экономических процессов. – М.: Финансы и статистика, 1986. – 208 с.

29.Шушарин А.Л. Некоторые проблемы исследования хозяйственного механизма региона // Механизм социально-экономического развития региона. – Томск: ТГУ, 1983. – С.22-24.

Отримано 25.10.2010

УДК 330.322 (075.8)

А.М. ІВАНЧЕНКО, канд. екон. наук

Національний університет водного господарства та природокористування, м.Рівне

КОНЦЕПЦІЯ МАРКЕТИНГУ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА ТА РИНКУ НЕРУХОМОСТІ

Розкривається необхідність та особливості маркетингу у сфері нерухомості, охарактеризована специфіка маркетингових комунікацій на усіх етапах життєвого циклу об'єкту, а також рівень маркетингових послуг.

Раскрывается необходимость и особенности маркетинга в сфере недвижимости, охарактеризована специфика маркетинговых коммуникаций на всех этапах жизненного цикла объекта, а также уровень маркетинговых услуг.

Value and features of marketing in sphere of the real estate reveals, specificity of marketing communications at all stages of life cycle of object, and also a level of marketing services is characterized.